

FELSEFE DÜNYASI

2005/2 Sayı: 42

YILDA İKİ KEZ YAYIMLANIR

ISSN 1301-0875

Sahibi

Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof. Dr. Necati ÖNER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Ahmet İNAM

Yazı Kurulu
Prof. Dr. Necati ÖNER
Prof. Dr. Ahmet İNAM
Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ
Doç. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR
Doç. Dr. İsmail KÖZ

Felsefe Dünyası Hakemli Bir Dergidir.

Felsefe Dünyası 2004 yılından itibaren PHILOSOPHER'S INDEX ve
TÜBİTAK /ulakbim tarafından dizinlenmektedir.

Yazışma ADRESİ
P.K. 21 Yenışehir / ANKARA
Tel&Fax: 0.312 231 54 40

Fiyatı: 12 YTL (KDV Dahil)

Banka Hesap No:
Vakıfbank Kızılay Şubesi: 00158007288336451

Dizgi ve Baskı
Türkiye Diyanet Vakfı
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi
OSTİM Örnek Sanayi Sitesi 1. Cad. 358. Sk. No: 11 Y.Mahalle / ANKARA
Tel: 0.312 354 91 31 (Pbx) • Fax: 0.312 354 91 32

İKİ SEVGİ FİLOZOFU: MEVLANA VE JASPERS

Hasan ÇİÇEK*

Giriş

Sevgiyi düşünce sistemlerinin temeline alan; onu bireyler arasındaki ilişkilerin, iletişimin ve toplumsal barışın oluşması ve devamı için olmazsa olmaz bir şart olarak gören; farklı medeniyet ve kültürlerin saliki olmalarına rağmen, zaman zaman aynı dili kullanan¹ Mevlana (1207-1273) ve Karl Jaspers (1883-1969)'in sevgi konusundaki düşünceleri arasındaki paralellikler, bu makalenin konusudur.²

Farklı çağlarda yaşamalarına rağmen, iki düşünürü farklı konularda, aynı ya da benzer görüşler geliştirmeye iten bazı faktörlerden söz etmek olasıdır.

İki filozofu birbirine benzer şeyler söylemeye iten etmenlerden biri, belki de her ikisinin durduğu zemin arasında bulunan paralelliktir. Mevlana, İslam düşüncesinin anlatım modellerinden biri olan tasavvufi söylemin doruklarından. O, "dışa dönük bakış"ı değil, "içsel bakış"ı temel alan, "bilme"den ziyade "olma"yı, dolayısıyla insanın kendini tanımasını/bilmesini hedefleyen; sırf kabule dayalı bir hayatı önermeyip, aynı ölçüde olumsuz tutumlara, şartlandırmalara karşı duruşu öngören; insanı dönüştürme ve ona şahsiyet kazandırma eyleminde "ben"i temel alan bu düşünce anlayışının öncülerinden olarak; bu zeminde görüşlerini serd eder.

* Yrd. Doç. Dr. Y.Y.Ü. Felsefe Tarihi Öğretim Üyesi e-mail: hcicek@yyu.edu.tr

¹ Mevlana'dan esinlenerek, bu terimi "aynı duyguları paylaşma" anlamında kullanıyorum. Aynı dili kullanma konusunda Mevlana, asırlar öncesinden şu saptamayı yapar:

"Nice Hindli, nice Türk vardır ki, dildeşirler.

Nice iki Türk vardır ki, birbirlerine yabancı gibidirler...

Gönül birliği, dil birliğinden daha iyidir." Bkz. Mevlana, *Mesnevi, C.I*, çev. Veled İzbudak, İstanbul, 1991, s.97 Başka bir beyitte de "Dildeşinden ayrı düşen, yüz türlü nağmesi olsa bile dilsizdir" diyerek, aynı duyguları paylaşmanın ve bunu ifade etmenin önemini belirtir. Bkz. Mevlana, *Mesnevi, C.I*, s.3.

² Jaspers'in eserlerinde, Mevlana'nın herhangi bir yerde referans olarak verildiğine rastlanmamakla beraber; Mevlana'nın eserlerinin çok erken tarihlerde Almanca'ya çevirilerinin yapılmasından dolayı, Jaspers'in Mevlana'dan habersiz olabileceğine ihtimal vermek zor gibi görünüyor. Mevlana'nın eserlerinin 1818'den itibaren Almanca'ya çevrildiği hesaplanırsa, bu kanı daha da kuvvetlenir. Annemarie Schimmel'e göre, Mevlana'nın ilk şiiri, Hammür tarafından 1818'de yayınlanan *Geschichte der Schönen-Redekünste Persiens* (Perslerin Hitabet Tarihi) adlı eserindeki örneklerle Almanca'ya çevrilir. Daha sonra müsteşrik Friedrich Rückert, 1822'de Mevlana'nın 60 kadar şiirini, Almanca bilen okuyucuya sunar. Ayrıca 1838'de Avusturya'lı şarkiyatçı Rosenweig-Schwannau, Divan-ı Kebir'den gazelleri; G. Rosen ise, *Mesnevi*'nin 1. ve 2. ciltlerini Almanca'ya çevirir. Böylece Almanya'da ve diğer batı ülkelerinde entelektüel çevreler, Mevlana'nın bir çok eserinden haberdar olur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Annemarie Schimmel, "Garbin Mevlana Görüşü", *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.3, Sayı: III-IV, Ankara, 1954, s.27-29; bkz. Hasan Çiçek, "Karl Jaspers'in Siyaset Anlayışı", Doktora tezi, Ankara, 2003, s.101

Jaspers'in temsilcisi olduğu varoluşçuluk da, insanın kendini tanımasını, gerçekleştirmesini, kişilik bulmasını, toplumda bir varlıktan öte şahsiyet kazanmasını hedefler. Onun da çıkış noktası "ben"dir. Hatta teist varoluşçularda, tasavvuftaki içsel bakışa benzer bir bakış da vardır. Varoluşçular, insanı yalnızlaştırıcı mevcut yapılanmalara ve insanı ihmal eden anlayışlara karşı direnirler. Tasavvuf düşünürlerinde olduğu gibi, varoluşçularda da insanın kendisi hakkında bir bilince ulaşması ve kendini bil/gerçekleştir/mesi,³ "birey/shahsiyet" olmanın felsefi tabanını oluşturur.

Varoluşçular da Şark kültüründeki dile benzer bir dil kullanırlar. Bu nedenle Kamıran Birand'ın varoluşçuluğu, "bir Hint felsefesi gibi"⁴ görmesi boşuna değildir. Belki de Jean Paul Sartre (1905-1980) hariç tutulursa, varoluşçular batıya özgü rasyonalist felsefe dilini değil de doğuya özgü Mevlana veya Yunus Emre (1240-1320) ile özdeşleşen "gönül dili"ni kullanma eğilimindedirler. Marcel (1889-1973), Heidegger⁵ (1889-1976) Jaspers ve aynı zamanda onların öncüleri sayılan Kierkegaard (1813-1855) ile Nietzsche (1844-1900), benzer kavramlarla felsefe yapar gibidirler.

Mevlana ile Jaspers'in aynı zaman ve mekanda yaşamamalarına rağmen, birbirine yakın düşüncelere sahip olmalarını sağlayan bir diğer unsur da benzeşen hayat hikayeleri olabilir. Mevlana, insanı hiçbir değer tanımayarak, kendileri dışındaki halklara aşırı baskı uygulayarak ve zulüm ederek ünlenen Moğolların, uğradıkları yerleri talan ettikleri bir dönemde yaşar; benzer biçimde Jaspers, Hitler'in aşırı baskısını, onun totaliter ve otoriter yönetim anlayışının sonuçlarını deyim yerindeyse iliklerine kadar hisseder.⁶

Bu ve benzer özellikler, iki filozofu insanlar arası iletişimin en teşvik edici unsuru olan sevgi konusunda ve diğer entelektüel çabalarda benzer fikirlere sahip olmayı sağlamış olabilir. İki düşünür, sevgiyi felsefe sistemlerinin temeline alarak, insanın soyluluğuna yakışan erdemleri yücelterek, ortak bir noktada buluşur. Bu nedenle makalede, Mevlana ve Jaspers'in sevgi anlayışlarındaki benzerliğe dikkat çekilmek istenmektedir.

Sevgi

Platon(M.Ö.427-347)'un dediği gibi "tutku, aşk vb. şeyler tek bir adla anıldığında belirsizlik ve zorluk çıkar(ır)"⁷ da, tarih boyunca farklı şekillerde tanımlanıp sınıflandırılrsa da sevgi, özü itibariyle şunu ifade eder: Eşyaya, insana veya başka varlıklara yakınlık, bağlılık.

İnsan olmanın temel niteliklerinden biri olduğundan çağlar boyunca bir çok düşünür sevgi kavramına ilgisiz kalmayarak, bu olgunun adeta felsefesini yapmışlardır. Örneğin

³ Bkz. Roger Verneaux, *Egzistansiyalizm Üzerine Dersler*, çev. Murtaza Korlaeçi, Kayseri, 1994, s.70

⁴ Bkz. Kamıran Birand, "Existencialisme Üzerine II", *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.XII, Ankara, 1964, s.110-111

⁵ Bu konuda bkz. Paul Hühnerfeld, *Heidegger Bir Filozof Bir Alman*, Çev.Doğan Özlem, Ankara, 1994, s.19

⁶ Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Jaspers, *Schicksal Und Wille*, München, 1967, s.36 vd

⁷ Platon'un sevgiyi üç şekilde sınıflandırması ve genel olarak sevgi anlayışı için bkz. Platon, *Yasalar*, C.II, çev.Candan Şentuna-Saffet Babür, İkinci Baskı, İstanbul, 1998, s.61-62

söz konusu olguya ilgi duyanlardan biri olan Gazali, sevginin insanın bütün organlarıyla ilgili olduğunu savunur ve sevgiyi bir metaforla izah etmeyi tercih eder. Buna göre sevgi, “temiz bir ağaç, kökü sağlam, dalları göklere doğru yükselmiş, meyveleri ise gönüllerde, dil ve azalarda görülür.”⁸ Böylece sevgi bütün organlara sirayet ederek, kendini davranışlarda da ortaya koyar. Burada sevginin özellikleri ve kaynağı hakkında ip uçları veren düşünür, onun insan için önemini ve gereğini de ortaya koymaktadır.

Sevgi kavramına ilgi duyan onu araştıran bütün düşünürler sevginin birey ve toplum için değerini vurgulamak isterler. Bütün sevgi tanımlamalarında insanın birine veya bir şeye ya da bir varlığa gönülden bağlılığı ve bundan dolayı da fedakarlığı vurgulanır.⁹

Mevlana'nın Düşünce Sisteminde Sevginin Yeri

Mevlana, sevgiyi ve hoşgörüyü düşünce sisteminin temelini alarak, ya da düşüncelerini sevgiyle temellendirerek, düşünce tarihindeki özgün yerini alır. O, Mesnevi’de “sevgi ve merhamet insanlığın, hiddet ve şehvet ise hayvanlığın vasıflarıdır”¹⁰ diyerek sevgiyle ilgili kanaatini ve onun insanın temel bir niteliği olduğunu ortaya koyar ve insan için her dem gerekli olduğunu da “büyükler baldır, çocuklara sür”¹¹ ifadesi ile dile getirir.

Mevlana, Mesnevi’deki beyitlerinde sevginin gücünü izah ederek, insan için önemini şu şekilde ortaya koyar.

“Sevgiden acılıklar tatlılaşır, sevgiden bakırlar altın kesilir.

Sevgiden tortulu, bulamk sular, arı duru bir hale gelir.

Sevgiden dertler şifa bulur.

Sevgiden ölü dirilir, padişahlar kul olur.”¹²

Mevlana'nın düşünce sisteminin asli unsuru olan sevgi, onun hayatında da belirginleştiği şekliyle evrendeki varlıklarla ve insanla sınırlı olmayıp, Tanrı'ya yönelmeyi de öngörür. O, âlemdeki varlıkların ve insanın sevgisinden, Tanrı'nın sevgisine ulaşmayı, aşk olarak niteler ve bunu Tanrı'ya inanmanın bir kanıtı ve yolu olarak görür.¹³

⁸ Bu konuda bkz. Gazali, İhyâ Ulumi'd-Din, çev. Ahmet Serdaroğlu, C.IV, İstanbul 1992, s.592

⁹ Sevgi kavramı hakkında genel olarak, Türkçe’de yararlanılabilecek literatür için bir seçki: Platon, *Yasalar*, çev.Candan Şentuna-Saffet Babür, C.II, İkinci Baskı, İstanbul, 1998, s.61-62; Platon, *Şölen*, çev.Azra Erhat-S.Eyüboğlu, 3.Baskı, İstanbul, 1972; Farabi, *El Medinetü'l Fazıla*, N.Danışman, İstanbul, 1989, s.28; Spinoza, *Etika*, çev.H.Ziya Ülken, 2.Baskı, İstanbul, 1965, Bölüm.IV, Önerme 44, s.325- 327; Schopenhauer, *Aşkın Metafizigi*, çev.Selahattin Hilav, 4.Basım, İstanbul, tarihsiz; Himi Ziya Ülken, *Bilgi ve Değer*, İstanbul, 2001, s.259-261; Leo Buscaglia, *Sevgi*, çev.Nejat Ebcioğlu, İstanbul, 1987; Erich Fromm, *Sevme Sanatı*, çev.İşitan Gündüz, İstanbul, 2003; Ahmet İnam, “Andelib-i Gûyânın Yolculuğu Olarak Aşk”, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Sayı:26, Ankara, 2004, s.69-109; Laszlo Versenyi, *Sokrates ve İnsan Sevgisi*, çev.Ahmet Cevzici, Ankara, 1988; Raşit Küçük, *Sevgi Medeniyeti*, Ankara, 1991, Hikmet Selçuk, *Sevgi Kavramı*, İstanbul, 2002; Veysel Sönmez, *Sevgi Eğitimi*, Ankara, 1987;

¹⁰ Mevlana, *Mesnevi*, C.I, s.3

¹¹ Mevlana, *Mesnevi*, C.VI, s.317

¹² Mevlana, *Mesnevi*, C.II, s.117

¹³ Bkz.Hasan Çiçek, “Mevlana'nın Mesnevi'sinde Tanrı'nın Varlığının Kanıtları”, *Dini Araştırmalar*, S.15, s.199

Düşündürtümüz, sevgiyi insan için ayırıcı bir özellik olarak görerek, “kimin aşka mey-
li yoksa, o, kanatsız bir kuş gibidir, vah ona!”¹⁴ diyerek söz konusu duyguyu tatmaya-
nı/bilmeyeni hoş görmez. Mevlana, beyitlerinde sevgisiz-aşksız yaşamının keyifsizliği-
ni, değersizliğini sürekli dile getirir. Bir örnek olması bakımından Mecâlis-i sab’a’daki
şu beyitlere bakmamız yeterlidir:

“Baht sana yâr olur, yâver kesilirse
Aşk seninle işe güce girişir.
Aşksız ömrü hesaba sayma;
O, sayıdan dışarıda kalacaktır çünkü.”¹⁵

Mevlana eserlerinde sürekli sevgiyi ve aşkı vurgulayarak kendinden sonraki düşünür
ve yazarları da etkileyerek ölümsüzleşir.

Karl Jaspers’in Düşünce Sisteminde Sevginin Yeri

Jaspers’in felsefesinde “varoluş” a ulaşmak için gerekli bir koşul olarak görülen ile-
tişim(kommunikation)in ve bireye varoluşunu kazandıran etmenlerden biri olan mücade-
le- (kampf)nin temeli sevgiye dayanır. İletişim ve sevgi bu anlayışta karşılıklı bir ilişki
içindedirler. Çünkü “iletişim kuramayan sevgi, sevgi değildir;”¹⁶ aynı zamanda “egzi-
stansiyel iletişim olmaksızın bütün sevgiler şüphelidir.”¹⁷ Ama “sevginin, kendisi iletişim
değildir. Sevgi, iletişimin kaynağıdır, onunla aydınlanır.”

Jaspers’e göre bu kavramlar birbirine öylesine bağlıdır ki, birinin olmadığı hallerde
diğeri de yoktur. Filozof bu bağlılığı, “iletişimin kesin olarak bittiği yerde sevgi de biter;
çünkü orada hile (yanılma) vardır; sevginin gerçek olduğu yerde, iletişim bitmez, bila-
kis şeklini değiştirmek zorundadır”¹⁹ ifadesiyle dile getirir. Jaspers, böylece felsefesinin
temel kavramlarından biri olan iletişim için sevgiyi zorunlu görür. Hatta “Felsefenin ere-
ği, ancak iletişim içinde erişilir. olabilir, bütün erekların anlamı da gerçek erek içinde en
son temele oturtulmuştur: Varlığın kavranması, sevginin aydınlatılması, dirliğin eksiksiz
bir duruma gelmesi”²⁰ diyerek felsefenin amaçlarından birinin sevgiyi aydınlatmak ol-
duğunu ileri sürer.

Jaspers’in varoluş felsefesinde mücadele de temel bir role sahiptir. Çünkü bu felse-
fede mücadelesiz bir yaşam hayatiyetini sona erdirmiştir.²¹ İnsanlar birbirleriyle müca-
dele içindedirler fakat bu, sevgiyi kaybetmeksizin aslında sevgi içinde bir mücadele-
dir.²² Jaspers, “gerçek canlı bir sevgi kavgasız, kendi kendine gelişemez”²³ diyerek, bu

¹⁴ Mevlana, *Mesnevi*, C.I, s.3

¹⁵ Mevlana, *Mecâlis-i Sab’a*, Çev. ve Haz. Abdülbaki Gölpınarlı, Konya, 1965, s.43

¹⁶ Jaspers, *Philosophie II Existenz-erhellung*, Berlin-Göttingen-Heidelberg, 1956, s.72

¹⁷ A.g.e., s.72

¹⁸ A.g.e., s.71

¹⁹ A.g.e., s.72-73

²⁰ Jaspers, *Felsefe Nedir?*, Çev. İ.Zeki Eyüpoğlu, 4.Baskı, İstanbul, 2000, s.58

²¹ Jaspers, *Psychologie Der weltanschauungen*, 5.Auflage, Springer Verlag, Berlin-Göttingen-Heidelberg, 1960, s.257-258

²² A.g.e., s.127

²³ A.g.e., s.257

mücadelenin sevgi için de, bir koşul olduğunu savunur.

Jaspers'e göre insan mücadelenin mutlak olduğunu kavramadığında, tepkide bulunur. Adeta buna surat asar. Bunun hiçbir anlamı yoktur. Çünkü insan mutlaka mücadele içinde yaşar. O, bu durumu "mücadele her türlü varoluşun temel biçimidir"²⁴ şeklinde dile getirir. Adeta "mücadele her yerdedir, yalnız karşılıklı mücadele altında gelişerek, yaşam süreci olarak, sevgi içinde mücadele vardır."²⁵ İnsan sevgi kadar iktidar tutkusu da taşır. Bu tutkuyu yenmenin yolu, "sevgi dolu bir mücadele içinde birlikte yaşayabilmekten geçer."²⁶ Biz insanlar melek değiliz, canavar da. Aynı zamanda "insanda yenilemez kötülük de var"²⁷dir; fakat içinde hakikatin geliştiği, sevgi dolu bir mücadelenin içinde birlikte yaşayabilir²⁸ ve kötülüğün üstesinden gelebiliriz. Sadece eksiksiz hakikat kendini sevgiye açar.²⁹ Sevgi dünyada sessiz bir yapım, kin ise varoluş içinde söndürücü, ayırıcı olarak, varoluşu da yıkmaya çalışarak etkisini sürdürür.³⁰ Fakat sevgiyi yayararak, kini ortadan kaldırarak, insana yakışana ulaşabiliriz. Çünkü yalnızca sevgi varoluşumuzu taşır. Biz sevgimizde bizi dolduran ve bize doyum sağlayan kesinliği yaşarız.³¹

Görüldüğü gibi insanların birbirleriyle mücadeleleri sevgi içindedir; bu mücadele kavgaya varmaz, kin oluşturmaz. Bu mücadelede iletişim de varsa olumlu sonuçlar elde edilir. "İletişim içindeki mücadele eşsiz bir dayanışmadır"³² diyen Jaspers için, insanın soyluluğuna yakışan, "sevgi dolu bir mücadele içinde, birlikte yaşayabilmektir."³³ Mademki insan sevgiyle ve başkalarıyla ancak insandır; Jaspers'in deyimiyile "biz kendi sevdiğimizde kendimiz oluruz,"³⁴ o halde insan sevgisiz yaşayamaz.

Sevgi nedir? Şeklindeki bir soruya Jaspers, net bir tanım vermez. Çünkü ona göre, deneysel ve kişisel bir realite olduğundan genel geçer bir tanımla yapılamayacağı gibi, dünyanın dışında bir kökeninin olması dolayısıyla bilinemez bir yönü de bulunmaktadır.³⁵ Burada, Jaspers, sevginin görece olduğuna, bunun yanında metafizik bir kökene de sahip bulunduğuna vurgu yapmış olmaktadır. Adeta sevgi tanımlanamaz ama gücü ve önemi fark edilen temel bir duygudur. Çünkü "insan, sevgide yalnız benlik savından vazgeçer; her türlü öfkeden sıyrılır, kırıncı olmanın kendini beğenmişliğini denetim altına alır."³⁶ İnsan

24 Jaspers, *Psychologie Der Weltanschauungen*, s.257

25 A.g.e., s.257

26 A.g.e., s.257; Jaspers, *Kleine Schule Des Philosophischen Denkens*, s.119; Jaspers, *Philosophie II*, s.235

27 Jaspers, *Die Geistige Situation Der Zeit*, 5.aufgabe, Berlin-Newyork,1979, s.88

28 Jaspers, *Kleine Schule Des Philosophischen Denkens*, s.119

29 A.g.e., s.146

30 Jaspers, *Felsefe Nedir?*, s.84

31 Jaspers, *Kleine Schule Des Philosophischen Denkens*, s.146

32 Jaspers, *Philosophie II*, s.65

33 Jaspers, *Psychologie Der Weltanschauungen*, s.257; Jaspers, *Kleine Schule Des Philosophischen Denkens*, s.119; Jaspers, *Philosophie II*, s.235

34 Jaspers, *Kleine Schule Des Philosophischen Denkens*, s.61

35 Jaspers, *Felsefi Düşünüşün Küçük Okulu*, çev.Sedat Umran, İstanbul, 1995, s.151

36 Jaspers, *Felsefe Nedir?*, s.312

sevgisiz kendini başkalarından ve toplumdan soyutlar, güzel ve iyi değerlerden uzaklaşır. Bu yüzden insanı, toplumdan ve insanlığından uzaklaşmaktan kurtaracak olan da sevgidir.

Jaspers'e göre insan yaşadığı çağın yalnızlaştırıcı ve insanlığından uzaklaştırıcı özelliklerinden de sevgiyle sınırlanabilir. Çünkü kendini unutmusluk teknik dünyanın getirdiği bir olaydır. Bu dünya saatle düzenlenmiş, insanı gittikçe daha az insan durumuna getiren, özümleyici ve boşuna koşturucu işlere ayrılmış; insanı, kendini bir burada, bir şurada değişen, işe koşulan bir makine aygıtı diye sezdiği sınıra getirir.³⁷ Bu keşmekeşten kurtulmanın, insan olma bilincine ulaşmanın yani varoluş (egzistans) olmanın yolu sevgidir. Çünkü ancak sevgi olunca varoluştan, özgürlüğünden emin olunabilir.³⁸

Jaspers, Paulos'un sevgiyle ilgili sözlerini alıntılar ve bunları düşüncelerine dayanak kılar: "*Sevgi sabırlıdır ve hoşgörülüdür, dostçadır, sevgi kendini sevdirmek istemez (gayretkeşlik etmez) iyiye ve kötüye yönelik bir amacı, içinde taşımaz.*"³⁹ Ama Jaspers, erotik tutkuyu sevgiden ayırır ve konuya şu açıklığı getirir: *İnsan haysiyetinin bilincindedir, sanki seksüel/cinsel olanda, ondan bu haysiyeti alan bir şey gizlidir. Onun tutukluluğu ondan gelir.*⁴⁰ Halbuki aşta zamanın içinde devamlılık iradesi vardır.⁴¹ Aşk, karar sayesinde evliliğe girer ki, bu karar ahlâkın ve evlilik hukukunun gerektirdiklerinden daha çoğudur.⁴² Bundan sonra dünya realitesinde, durumların üstesinden ortaklaşa gelebilecekleri sevgi içinde mücadele başlar.⁴³ Sonra yol çeşitli ömür aşamalarından geçer. Gençliğin o canlı güzelliği uçup gider. Ama şimdi bir ömür süren görüntüde varoluşsal olarak yaşlılığın güzelliğinde sadece anımsanan gençlikten daha çoğu bulunur. Adeta bu kararda bir vefa vardır ve ömür boyunca devam eder. Jaspers burada insanlar arasında sevginin ebedî olabileceğine değinir ve bu konuda Paulos'un "*sevgi asla tükenmez*"⁴⁴ cümlesini düşüncelerine dayanak olarak kullanır.

Varoluş felsefesinin gidip ulaşacağı dayanak *Aşkınlık* olduğundan Jaspers, "*en derin temasın Aşkında*"⁴⁵ olduğunu söyler ve bu temasın olması için de sevgiyi şart koşar. Böylece o da sorunların çözümü için "*bir aşk felsefesi*"⁴⁶ geliştirerek Mevlana ile benzerlikler sergiler.

İki Filozofta Sevgi

Genelde mutasavvıfların özelde Mevlana'nın, Tanrı'nın, kendisine yönelen "*insana,*

³⁷ A.g.e., s.128

³⁸ Jaspers, *Die Geistige Situation Der Zeit*, s.54

³⁹ Jaspers, *Felsefi Düşünüşün Küçük Okulu*, s.148

⁴⁰ A.g.e., s.149

⁴¹ A.g.e., s.152

⁴² A.g.e., s.154

⁴³ Jaspers, *Kleine Schule Des Philosophischen Denkens*, s.152

⁴⁴ Jaspers, *Felsefi Düşünüşün Küçük Okulu*, s.149

⁴⁵ Jaspers, *Philosophie II*, s.71

⁴⁶ Bkz. Nejat Bozkurt, *Çağdaş Felsefelerden Kesitler*, İstanbul, 1990, s.131

*bir lutfü*⁴⁷ve "*Tanrı'nın sıfatı*"⁴⁸ olarak gördüğü sevgiyi, Jaspers de ilahî kaynaklı olarak görür ve şöyle der: "Sevginin kökeni dünyada değildir, deneysel realite olarak tanıtılamaz olduğundan, realist onun varolduğunu yadsır. O araştırmanın bir konusu olmaz. Bir başka yerden gelmişçesine onun bilincine varıldığından, onu metafizikî sevgi diye adlandırırız. Onun varolup olmadığını ve zaman ve mekan içinde iki insan arasında bir reel durum olup olmadığını hiç kimse bilemez."⁴⁹ Ayrıca Jaspers, "*sevgi varoluşun Aşkın varlıkla olan ilişkisinden doğar, gelişir. Sevgi varoluşa; düşmanlık, yok oluşa sürükler*"⁵⁰ diyerek sevginin Tanrısal olduğuna inancını sürekli vurgular.

Mevlana'da asıl olan İlâhî aşktır ve fani olanın sevgisi de insanı bu aşka ulaştırınca daha makbul ve anlamlıdır.⁵¹ Böyle bir aşk ayırımı Jaspers de yaparak iki cins sevgiden söz eder ve bunun ilkinin reel olarak adlandırılabilceğini, çok güçlü ve zorlayıcı olduğunu ve cinslerin çoğu kez içinde sevgilerini gördükleri bir ayna olduğunu belirtir.⁵² Ona göre bu duygu olan *eros* Platon için felsefe yapmanın muharrik gücüdür. Diğer sevgi ise Tevrat'ın yüksek neşidesinde cismani olarak sürüklenen aşk neşideleriyle Tanrı'ya yönelik olarak dile getirilen sevgidir.⁵³ İlki insanın insana ve evrende olanlara yönelik sevgisi iken ikincisi ise insanın Aşkın varlığa olan sevgisidir ve Jaspers bunu *metafizikî aşk*, olarak niteler.⁵⁴

Mevlana'nın aşksız geçen hayatı, yaşanmamış kabul ettiğine⁵⁵ benzer biçimde, Jaspers de aşksız hayatı hoş görmez. Jaspers sevgi ile ilgili bir radyo konuşmasına, aşk olmadan hiçbir şeyin anlamlı olamayacağını anlatan Paulus'un aşk övgüsü ile başlar: "*Eğer ben insanların ve meleklerin diliyle konuşsaydım, ama sevgim olmasaydı o zaman ses çıkaran bir maden ve ses veren bir çingirak olurum ve bütün gizleri ve bütün bilgileri bilseydim ve tüm inançlar benim olaydı, ama sevgim olmasaydı, bu takdirde yine de bir hiç olurum. Eğer ben bütün malımı yoksullara verseydim ve bedenimi yaktırsaydım, ama sevgim olmasaydı, bunun bana hiç yararı olmazdı.*" Jaspers bu düşüncelere katıldığını belirtir ve ekler: "*Bu sözler unutulmaz. Biz bu koroya katılıyoruz. Aslında ne isek, sevgimizin içinde oyuz ve varız. İçimizde ağırlığı olan her şey kökeninde sevgidir.*"⁵⁶

Jaspers adeta bizim kültür mirasımızdaki, sevginin yaratıcı, sevgisizliğin de yok edici olarak kabul edilmesine benzerlik arz eden bir anlayışa sahiptir. Ona göre Aşkın Varlık'a yaklaşmak ne kadar iyi ise, O'ndan uzaklaşmak da o kadar kötüdür. Tıpkı, "*Tan-*

47 Bkz. Mevlana, *Mesnevi C.III*, s.191

48 Bkz. Mevlana, *Mesnevi, C.V*, s.179

49 Jaspers, *Felsefi Düşünüşün Küçük Okulu*, s.151

50 Jaspers, *Felsefe Nedir?*, s.83

51 Bkz. Mevlana, *Mecalis-i Sab'a*, s.36; Mevlana, *Fîhi Mâfih*, çev.M.Ülker Anbarcıoğlu, İstanbul, 1990, s.326

52 Jaspers, *Felsefi Düşünüşün Küçük Okulu*, s.149

53 A.g.e., s.149

54 Bkz. a.g.e., s.152-153

55 Bkz. Mevlana, *Mecalis-i Sab'a*, s.43

56 Jaspers, *Felsefi Düşünüşün Küçük Okulu*, s.147

rı'dan uzak düşen/in kötü"⁵⁷ olacağına dikkat çeken Mevlana gibi, Jaspers de "kin Aşkın varlıktan çözülüşü içinde, kendi benliğinin noktalandığı yere batar, varoluşu yıkma-ya çalışır"⁵⁸ diyerek, insanın Aşkın Varlık'tan uzaklaşmakla, varoluşundan böylelikle de insanlığından uzaklaşacağını vurgular. Jaspers, "simgesel ve Aşkın Varlık'tan yoksun kalan, tını boş bırakan, insana yetmeyen, tersine onu aşırı tutku ve can sıkıntısı, korku ve vurdumduymazlık içinde kendi başına koyan bir dünyada birey biraz başıboşluğa itilmiş, kendi başına bırakılmıştır,"⁵⁹ derken de aynı konunun yani Aşkın olandan yoksunluğun negatif oluşunun altını çizer. Sevgi o kadar önemli ki sanki şu önermeyi sevgiyle ünlenmiş Mevlana kurar: "Tanrı sadece dolaylı olarak gösterir kendini ve insandan insana sevgi olmayınca, imkansızdır görünmesi."⁶⁰ Böylece İnsanın Tanrı'ya ulaşması için de sevginin şart olduğunu belirtir.

Mevlana'da insandan eşyaya ve Tanrı'ya kadar aşk baştan sona kişiye özeldir, Onda aşk, bir teorinin ürünü olmayıp, tecrübenin sonucunda ulaşılmış son derece şahsi bir şey⁶¹ olduğu için tamamen bireyseldir. Jaspers'te de Tanrı'ya ulaşmaya kadar bütün aşamalar kişiye özeldir. Bunun için varoluşçular insanın tecrübelerini anlatmasının zor olduğunu sadece yaşanarak öğrenilebileceğini belirtirler. Bu nedenle Jaspers, "sevgi her defasında biriciktir"⁶² diyerek sevginin bu özelliğini anlatmak ister.

Mevlana'ya göre aşk kahredicidir; çünkü insan onun eline düşünce kahrolur.⁶³ Bu nedenle Mevlana aşkı şu beyitlerle dile getirerek bu konudaki görüşünü pekiştirmek ister. "Aşk, denizi bir çömlek gibi kaynatır, dağı kum gibi ezer, eritir. Aşk gökyüzünü çatlatır, yüzlerce yarık açar, yeryüzünü titretir."⁶⁴ Bunun gibi Jaspers de aşkın bu gücüne ve direncine inanır. Jaspers için de aşk, "tutkulu"⁶⁵ bir tutum olduğundan, acımasız ve gaddardır."⁶⁶

Her ikisi de sevginin bir gereği olarak vefayı yaşamlarında sergileyerek, adeta Mevlana'nın "seni dostundan ayıran sözü dinleme, o sözde ziyan vardır ziyan!"⁶⁷ buyruğuna uyarlar. Çünkü Mevlana dostu Şems'ten ayrılması istendiğinde hangi tepkiyi verdiğise, Jaspers aynı tepkiyi eşinden boşanması ve dostlarından ayrılması istenince⁶⁸ verir.

57 Mevlana, *Mesnevi C.II*, s.118

58 Jaspers, *Felsefe Nedir?*, s.83-84

59 A.g.e., s.128

60 Jaspers, *Felsefeye Giriş*, s.42

61 Bkz.Halife Abdulhakim, "Mevlana Celaleddin Rumi", *İslam Düşüncesi Tarihi*, Editör: M.M.Şerif, Türkçe Baskının Editörü: Mustafa Armağan, İstanbul, 1991, s.54

62 Jaspers, *Philosophie II*, s.71

63 Bkz. Mevlana, *Mesnevi*, C.VI, s.75

64 Mevlana, *Mesnevi*, C.V, s.223

65 Jaspers burada tutkuya olumlu bir anlam yükleyerek, Hegel'in "tutku insanın değerli bir şey yaratmasının koşuludur; ahlak dışı değildir" anlayışına yakın durur. Bkz. Hegel, *Tarihte Akıl*, s.102

66 Jaspers, *Psychologie der Weltanschauungen*, s.127

67 Mevlana, *Mesnevi*, C.III, s.33

68 Yaşadığı dönemdeki yönetim, Jaspers'in eşinden ayrılmasını ister, ama o, reddeder. Bkz. Jaspers, *Schicksal Und Wille*, s.36

Böylece ikisi de vefayı hayatlarında yaşayarak gösterirler. Jaspers'e göre, insanların birbirlerine karşı ilgili oldukları yerde, vefalı kişisel dayanışma, açık gerçek iletişimde, gerçek dostluklar vardır.⁶⁹ Jaspers bu vefayı ölüm ve sürgün tehdidine rağmen yaşantısında gösterir. Onun eşine karşı vefasını Jeanne Hersch, "bu insanların yıkılmayan vefası, az kişilerde bulunan bir kudrettir"⁷⁰ şeklinde belirtir.

Sonuç

Din, dil, ırk ve renk farkı gözetmeksizin herkesi barışa, kardeşliğe ve sevgiye çağıran Mevlana gibi, Jaspers de onun ve Kant(1724-1804)'ın yolundan giderek "ebedi barış"⁷¹la ilgili umutlarını hep diri tutar. İkisinin yaşadığı dünya şartları ile günümüz arasında barış açısından pek fark görünmemektedir. Bu nedenle onların önemseydiği bu çağrı ve umut, güçlü ve egemen olanların hiçbir ilke ve değer tanımadan insan onurunu ve soyluluğunu yok ederek dünyayı kana buladıkları her şiddet ve dehşet çağında anlamlı ve dikkate değer olmaktadır.

Modern zamanlarda insanın kaybettiği ama çokça ihtiyaç hissettiği sevgi ve ilgiyi, iki düşünür de insanın ayırıcı bir niteliği olarak değerlendirirler. Bu anlayışın, "boş laf" olmaktan öte bir gerçeklik olarak her iki düşünürün de hayatında yer ettiğini görmek mümkündür.

Her ikisinin de maruz kaldığı hayat şartları çok olumsuz olmasına rağmen, onlar birlikte yaşadıkları insanlara sürekli iyi ve doğru olanı yapmayı empoze ederek insanlık vicdanında ölümsüz bir yer edinmişlerdir. Mevlana, Moğolların ağır baskı ve işgalini, Jaspers de Nazilerin totaliter ve otoriter baskı ve zulümlerini yaşamalarına rağmen, hırçın, tahrik edici ve saldırgan olmak yerine; tek çözümün barış içinde hoşgörüyü, sevgiyle iletişim olduğunu, ısrarla ama vakarla haykırırlar. Bu yüzden "sevgi filozofu" olarak nitelenmeyi hak ediyorlar. Çünkü ikisinin de çıkış noktası ve vardığı yer, insan; onun sevgisi ve *Aşkın Varlık* ile olan ilişkisidir.

Abstract: Two Philosophers of Compassion: Mevlana And Jaspers

Mevlana and Jaspers ground compassion in the basis of their thoughts. Both of them thought of compassion as a prerequisite for social communication and peace. Mevlana and Jaspers lived in different epocs and in different settings; howerer both valued compassion and tackled it in their works. So we can consider both of them as philosphers of compassion.

Key words: Mevlana, Jaspers, Compassion, Communication, Existence.

⁶⁹ Jaspers, *Die Geistige Situation Der Zeit*, s.177

⁷⁰ Jeanne Hersch, *Karl Jaspers Eine Einführung In Sein Werk*, 4.Auflage, München-Zürich, 1990, s.9

⁷¹ Immanuel Kant'ın ebedi barış konusundaki görüşleri için bkz. Kant, "Sürekli Barış Üstüne Felsefi Bir Deneme", *Seçilmiş Yazılar* içinde, çev.Nejat Bozkurt, İstanbul, 1984, s.225-248

KAYNAKÇA

- BİRAND, Kamran, "Existencialisme Üzerine II", *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.XII, Ankara, 1964, s. 110-111.
- BOZKURT, Nejat, *Çağdaş Felsefelerden Kesitler*, İstanbul, 1990
- BUSCAGLIA, Leo, *Sevgi*, çev.Nejat Ebcioğlu, İstanbul, 1987
- ÇİÇEK, Hasan, "Mevlana'nın Mesnevi'sinde Tanrı'nın Varlığının Kanıtları", *Dini Araştırmalar*, Sayı.15 (5), Ankara, 2003, s.199-208.
- GAZALİ, *İhyâu Ulûmî'd-Din*, çev. Ahmet Serdaroğlu, C. IV, İstanbul, 1992
- FROMM, Erich, *Hayatı Sevmek*, çev.Ali Köse, İstanbul, 1997
- HEGEL, *Tarihte akıl*, çev. Önay Sözer, 3.Baskı, İstanbul, 1995
- HERSCH, Jeanne, *Karl Jaspers Eine Einführung In Sein Werk*, 4.Auflage, München-Zürich, 1990, s.9
- HÜHNERFELD, Paul, *Heidegger Bir Filozof Bir Alman*, Çev.Doğan Özlem, Ankara, 1994
- İNAM, Ahmet, "Andelibî Güyânın Yolculuğu Olarak Aşk", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Sayı:26, Ankara, 2004, s.69-109
- JASPERS, Karl, *Philosophie I Philisophische Weltorientierung*, Berlin-Göttingen-Heidelberg, 1956
-, *Philosophie II Existenzerhellung*, Berlin-Göttingen-Heidelberg, 1956
-, *Philosophie III Metaphysik*, Berlin-Göttingen-Heidelberg, 1956
-, *Von Der Wahrheit*, 4.Auflage, München-Zürich, 1991
-, *Psychologie Der weltanschauungen*, 5.Auflage, Springer Verlag, Berlin-Göttingen-Heidelberg, 1960.
-, *Die Geistige Situation Der Zeit*, 5.auflage, Berlin-Newyork,1979
-, *Felsefi Düşünüşün Küçük Okulu*, çev. Sedat Umran, İstanbul, 1995
-, *Kleine Schule Des Philosophischen Denkens*, 10.Auflage, München-Zürich, 1985
-, *Rechenschaft Und Ausblick*, Reden Und Aufsätze, München, 1951
-, *Felsefe Nedir?*, çev. İsmet Zeki Eyüpoğlu, 4.Baskı, İstanbul, 2000
-, *Felsefeye Giriş*, çev. Mehmet Akalın, 2.Baskı, İstanbul, 1981
- KANT, Immanuel, *Seçilmiş Yazılar*, çev. Nejat Bozkurt, İstanbul, 1984
- KÜÇÜK, Raşit, *Sevgi Medeniyeti*, Ankara, 1991
- MEVLANA, *Mesnevi*, çev. Veled İzbudak, İstanbul, 1991
-, *Mecalis-i Sab'a (Yedi Meclis)*, çev ve haz. Abdülbaki Gölpınarlı, Konya, 1965, Konya Turizm Derneği Yayını
-, *Fihî Mâfih*, çev. Meliha Ülker Anbarcıoğlu, İstanbul, 1990
-, *Divan-ı Kebir*, Haz..Abdülbaki Gölpınarlı, Ankara, 1982
- PLATON, *Yasalar*, C.II, çev.Candan Şentuna-Saffet Babür, İkinci Baskı, İstanbul, 1998
- SELÇUK, Hikmet, *Sevgi Kavramı*, İstanbul, 2002
- SCHİMMELE, Annemarie, "Garbın Mevlana Görüşü", *A.Ü. İ. F. Dergisi*, C.3, Sayı: III-IV, Ankara, 1954, s.27-29
- SCHOPENHAUER, *Aşkın Metafiziği*, çev.Selahattin Hilav, 4.Basım, İstanbul, tarihsiz
- SÖNMEZ, Veysel, *Sevgi Eğitimi*, Ankara, 1987
- ŞERİF, M.M.(Editör), *İslam Düşüncesi Tarihi*, Türkçe Baskının Editörü: Mustafa Armağan, C.3, İstanbul, 1991,
- ÜLKEN, Himi Ziya, *Bilgi ve Değer*, İstanbul, 2001
- VERSENYİ, Laszlo, *Sokrates ve İnsan Sevgisi*, çev.Ahmet Cevzici, Ankara, 1988;
- VERNEAUX, Roger, *Egzistansiyalizm Üzerine Dersler*, çev. Murtaza Korlaelçi, Kayseri, 1994.